

Celem projektu jest zbadanie problemu użytkowania monet antycznych (tj. greckich, celtyckich i rzymskich, emitowanych od VII w przed Chr. do początku VI w. po Chr.), w okresie od wczesnego średniowiecza po okres nowożytny (w przybliżeniu między VII w. a przełomem XVIII wieku) w Europie Środkowo-Wschodniej. Określoną w ten sposób problematykę trzeba rozpatrywać w dwóch aspektach. Po pierwsze, należy zbadać, jakie były źródła pieniądza antycznego użytkowanego w Europie Środkowo-Wschodniej w średniowieczu i czasach nowożytnych. Po drugie, należy określić, jakie funkcje pełniły monety antyczne między VII w. a przełomem XVIII w. Do rozstrzygnięcia pozostaje kwestia, na ile monety antyczne funkcjonowały jako moneta obiegowa, a na ile były wykorzystywane w bardziej ograniczonym zakresie, np. jako źródło kruszcu. Ponadto monety antyczne użytkowano również w funkcjach pozapieniężnych, np. jako tzw. obola Charona, jako amulety, ozdoby, a być może także jako medaliki religijne o charakterze chrześcijańskim.

Monety antyczne były w praktyce jedynym materialnym wytworem Antyku, który mógł na szerszą skalę trafiać do rąk ludzi spoza elit społecznych i kulturowych w Europie Środkowo-Wschodniej w okresach średniowiecznym i nowożytnym. Zabytki tego typu, które napłynęły tutaj w przeważającej mierze w okresie wpływów rzymskich, były i wciąż są znajdowane w dużej liczbie m.in. na obszarze współczesnej Polski. Są to przede wszystkim denary rzymskie z I-II w. po Chr., odkrywane niejednokrotnie w skarbach liczących po kilka tysięcy egzemplarzy, ale w znaleziskach występują również inne kategorie monet antycznych. Monety antyczne, prawie wyłącznie denary rzymskie z I-II w., stanowią niewielką domieszkę do skarbów i innego rodzaju znalezisk gromadnych datowanych najmłodszymi monetami średniowiecze i na okres nowożytny. Jest to mocny argument potwierdzający hipotezę dotyczącą pełnienia przez monety antyczne funkcji pieniężnej w interesującym nas okresie, co potwierdzają również przekazy pisane. Odnotowano także szereg znalezisk monet antycznych w kontekstach średniowiecznych i nowożytnych, np. w grobach, których interpretacja nie jest tak oczywista, jak w przypadku skarbów. Monety antyczne, niejednokrotnie zaopatrzone w otwór lub uszko do zawieszania, mogły funkcjonować jako amulety, ozdoby, medaliki religijne. Ze sferą religijną można również wiązać monety rzymskie wrzucane do kościelnych szkatuł na datki na nowożytnym Śląsku. Jednocześnie ze źródeł pisanych wiemy, że co najmniej od późnego średniowiecza denary rzymskie były nazywane przez ludzi spoza elit kulturowych pieniążkami św. Jana, co odnosi się do chrześcijańskiej interpretacji portretu cesarskiego przypominającego uciętą głowę Jana Chrzciciela na srebrnej misie. Nazwa ta, używana w mniej wykształconych kręgach nawet do XIX w., miała liczne odmiany; monety rzymskie nazywano główkami św. Jana lub denarami św. Jana, na wschodnich terenach dawnej Rzeczypospolitej Iwankowymi, a w środowisku niemieckojęzycznym *Johannesschüssel*. Najstarsza wzmianka o „pieniążkach św. Jana” na ziemiach polskich pochodzi z połowy XV w. Stanowiły one element zwyczajów i wierzeń świętojańskich na tym terenie.

Zebrany i opracowany w ramach projektu materiał, obejmujący znaleziska monetarne oraz informacje pozyskane w wyniku kwerendy źródeł pisanych, będzie podstawą do przeprowadzenia badań o charakterze analityczno-interpretacyjnym. Długotrwałe, obejmujące kilka następujących po sobie epok chronologicznych zjawisko wymaga interdyscyplinarnego podejścia do badań. Studia nad przedstawionym zagadnieniem wymagają wyjścia poza utarte schematy badań nad jedną epoką chronologiczną, czy nad jedną kategorią źródeł. Ponadto zbadanie interesującego nas zjawiska na szerokim tle europejskim spowoduje, że wyniki projektu nie będą obarczone problemem zbyt małej próbki, czy regionalności. W ramach interdyscyplinarnego projektu zrealizowane zostaną badania przede wszystkim z zakresu numizmatyki, ale również i historii, archeologii i etnologii w odniesieniu do epoki starożytnej, średniowiecznej i nowożytnej. Położony zostanie nacisk na aspekt tak zwanego „długiego trwania” i świadomości spuścizny Antyku. Tego rodzaju kompleksowe podejście jest nowością, zarówno w polskich, jak i europejskich badaniach numizmatycznych.

Projekt, poprzez interdyscyplinarną analizę wieloaspektowego i długotrwałego zjawiska, może dać odpowiedź na wiele pytań odnoszących się do średniowiecznych i nowożytnych dziejów pieniądza w Europie Środkowo-Wschodniej. Spodziewane wyniki projektu powinny istotnie naświetlić problematykę pełnienia funkcji pieniężnych przez monety nieusankcjonowane w żaden sposób na lokalnym rynku. Pozwoli to odpowiedzieć na niektóre pytania związane z funkcjonowaniem środkowoeuropejskich państw we wskazanych okresach w zakresie prawno-ekonomicznym. Ponadto projekt zaowocuje szeregiem nowych danych przydatnych do zrozumienia wierzeń i zwyczajów w ramach sfery religijnej i magicznej ludności zamieszkującej interesujący nas obszar w średniowieczu i w okresie nowożytnym. Co istotne, dotyczy to przede wszystkim ludności spoza elit społecznych i kulturowych i jest problemem szczególnie ciekawym w aspekcie wierzeń i zwyczajów świętojańskich, na poziomie przedchrześcijańskim i chrześcijańskim. Projekt pozwoli także uzyskać odpowiedzi na pytania związane z recepcją Antyku i starożytności jako takich, w Europie Środkowo-Wschodniej, poza ścisłą elitą społeczno-kulturową.